

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI BASARABIA

Acad. Dan BERINDEI
Vicepreședinte al Academiei Române

THE ROMANIAN ACADEMY AND BESSARABIA

Founded in the spring of 1866, as a symbol of modernity, the Romanian Academy proved to be a cultural parliament of all Romanians. The first scholars to become its members represented the Romanians outside the Romanian State. From Bessarabia there were selected Alexandru Hasdeu, Costache Stamate and Ioan Strajescu. Bessarabia has been continually in the attention of the Romanian Academy. At present, the Romanian Academy maintains a lively exchange and scientific cooperation on multiple plans with the Chisinau Academy.

Cu două veacuri în urmă, luna mai, în mod firesc o lună de speranță și lumină, a reprezentat un moment întunecat, în care locuitorii principatului Moldovei s-au văzut sortiți la o nefirească despărțire, iar Prutul n-a mai fost o punte, ci a devenit o graniță înăuntrul unei țări. Momentul acestei nefirești separări a fost descris de Manolache Drăghici și evocarea sa, plină de tragism, o citim și astăzi cu adâncă emoție.

Au trecut două sute de ani, în care doar vreun sfert de secol cele două laturi ale Prutului au mai fost reîntrupate. Destinele răsăritene ale românității au fost altele decât cele ale celorlalți români. Astăzi suntem alăturați, de o parte și de alta a râului, și lungile perioade în care legăturile noastre erau întrerupte, interzise și chiar reprimite, au trecut. Avem în față un viitor în care sperăm și avem și certitudinea că nimeni și nimic nu ne va mai putea despărți. Suntem frați și plecăm dintr-o tulpină comună și rezistentă și această ultimă însușire ați demonstrat-o cu prisosință Dvs, moldovenii de la răsărit de Prut. Vom merge înainte în necunoscutul planetei în neconținută schimbare și în mari frământări, sprijinindu-ne, ajutându-ne și păstrând conștiința firească a unicității noastre etnice, având și grija de a păstra și oferi concetățenilor noștri de alte etnii respectul și prețuirea noastră. Europa viitorului ne va cuprinde și pe unii, și pe alții, și ea va fi și casa comună a unor frați, fără hotare, fără despărțiri.

Înființată în primăvara anului 1866, prin inițiativa fruntașului radical C.A. Rosetti, ca simbol al modernității și al alinierii europene a României născându-se, Societatea Literară Română, transformată în Societatea Academică Română, cu prilejul ce-

lei dintâi sesiuni din vara 1867, iar apoi, în 1879, luând titulatura de Academie Română, a fost de la început un Parlament cultural al tuturor românilor. Cei dintâi cărturari desemnați a-i fi membri au fost cei care urmau să reprezinte pe românii din afara statului român. Din Basarabia au fost desemnați Alexandru Hasdeu, Costache Stamate și Ioan Strajescu. Cu toate insistențele depuse, nu a fost posibil ca Alexandru Hasdeu să primească permisiunea de a trece Prutul vreodată pentru a participa la lucrările înaltului for al înaltei societăți, iar Costache Stamate, în situația existentă și-a dat demisia, fiind ales în locul său Ștefan Gonata. Cei trei membri fondatori basarabeni, care spre deosebire de reprezentanții transilvănenilor, bucovinenilor, bănățenilor și aromânilor n-au putut fi prezenți la lucrările Societății Academice Române, au fost în consecință realeși, în împrejurările date, în sesiunea din 1870, ca membri onorari.

Interdicția de a lua parte la lucrările unei societăți savante a făcut ca în perioada următoare legăturile academice să fie afectate. Dintre basarabeni au fost doar chemați cei trăitori în statul român, în primul rând marele Bogdan Petriceicu Hasdeu, din 1877 membru al Societății Academice Române, și viitorul mitropolit Iosif Naniescu, ales în 1888 membru de onoare, cărora li s-au mai adăugat în aceeași calitate doar doi basarabeni trăitori la răsărit de Prut: în 1888, colecționarul Ion C. Suceanu din Chișinău, iar în 1910 marele filantrop Vasile Stroescu din Trinca, Hotin, susținător cultural al întregului spațiu românesc. Este evident că neputința colaborării efective, datorată unor factori național-politici, a determinat această situație.

Fericitul an 1918, când națiunea română s-a putut strânge laolaltă, între aceleași granițe, a dus din nou la alegerea în forul suprem cultural al României a unor reprezentanți ai Basarabiei, cărora li se alocase în 1866 trei din cele 21 locuri inițial stabilite. Încă la 12/25 aprilie, Ioan Bogdan vorbea colegilor săi despre Unirea Basarabiei ca de „un eveniment politic de covârșitoare importanță”, basarabeni dând astfel „semnalul reînvierii lor la viața națională românească” și revărsând „nădejdea de mai bine... în inimile celorlalți români”. În octombrie 1918, împreună cu transilvăneanul Alexandru Lapedatu, au fost aleși membri titulari basarabeni Ștefan Ciobanu și Ion Inculeț, iar Pantelimon Halippa membru corespondent; lor avea să li se adauge în 1919 ca membru corespondent Iustin Ștefan Frățiman, iar ca membru de onoare genealogistul Paul Gore și apoi, în 1922, astronomul Nicolae Donici.

Basarabeni reintrau în trupul națiunii, pe plan academic, dar numai pentru două decenii, când din nou, mai întunecată chiar decât în perioada imperia-

lă țaristă, avea să se coboare perdeaua despărțitoare pe malurile Prutului. A trebuit să treacă o jumătate de veac ca noi relații să poată fi statornicite și ca să pășim mai departe în istorie, în ultimul sfert de secol, pe poduri de flori!

Dar înainte de a face bilanțul zilelor noastre trebuie evidențiat că Basarabia a stat neconținut în atenția Academiei Române, chiar și atunci când, prin forța împrejurărilor, ea era lipsită de prezența basarabenilor. Semnificative au fost în această privință unele discursuri de recepție, momente culminante în cariera unui academician, care au oferit ocazii evocatoare unor mari personalități de la răsărit de Prut. George Sion, în cel de-al doilea discurs de recepție rostit în Societatea Academică Română, în 1870, l-a înfățișat pe *Alexandru Donici*. *Viața și operele sale*, iar Nicolae Gane l-a evocat în 1909 în fața colegilor săi pe ilustrul *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, cel născut la Cristinești, lângă Hotin și care de tânăr se stabilise în Principate, neuitând însă nicio clipă originile sale. Au mai fost evocați în astfel de discursuri *Ion Inculeț* de C. Ionescu-Mihăiești și, de asemenea, *Theodor Vârnav* de Șerban Cioculescu. Mai trebuie menționat succesul pe care l-a reperat în Academia Română Ion Inculeț, prin discursul său de recepție *Spațiul și timpul în noua lumină științifică*, în primăvara anului 1919, când președintele Academiei, Petre Poni, a rostit cuvinte ce nu trebuie uitate, și anume: „cultul științei trebuie să fie întotdeauna unit cu iubirea de patrie”.

Seriile Memoriilor Secției Istorice ne dezvăluie, de asemenea, atenția acordată Basarabiei și problemelor ei de membrii Academiei Române. Mă mărginesc să menționez dintre academicienii mult interesați de Basarabia pe marele Nicolae Iorga, cu volumul *Studii istorice asupra Chilei și a Cetății Albe* din 1899, și mai ales lucrările sale tipărite cu ocazia centenarului din 1912 – *Pagini despre Basarabia de astăzi, Boieri și răzeși din Bucovina și Basarabia...*, *Însemnătatea ținuturilor de peste Prut* etc. – tot lui revenindu-i volumul *La vérité sur le passé et le présent de la Bessarabie* (în 1922, cu alte două ediții ulterioare, în 1931 și 1940) și comunicarea *La Bessarabie est l'oeuvre des Roumains* (1931). Ștefan Ciobanu a avut, de asemenea, ca și bucovineanul Ion Nistor – amintim comunicarea acestuia *Basarabia, pivotul politic al Moldovei vovodale* (1943) – o neobosită activitate științifică consacrată Basarabiei. Important a fost volumul *La Bessarabie, sa population, son passé, sa culture* al academicianului Ciobanu, publicat în seria de studii și cercetări a Academiei Române (1941), serie în care a fost publicat și volumul Olgăi Necrasov *Etude anthropologique de la Moldavie et de la Bessarabie septentrionales* (1940). Nu trebuie uitat nici

importantul volum al academicianului Gheorghe Brătianu *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques* (1943) și, de asemenea, lucrările academicienilor Andrei Rădulescu privind *Dreptul românesc în Basarabia* și general Radu Rosetti referitoare la operațiile militare din 1941.

Academia Română a condamnat anexarea sovietică din 1940 prin cuvintele președintelui ei de atunci, Constantin Rădulescu-Motru și, totodată, s-a adresat printr-un apel academiilor lumii „surori din lumea întreagă”, solicitându-le „ajutor” și „sprijinul moral de care simte nevoie”.

După cel de-al doilea război mondial, Prutul a rămas mai departe un despărțitor de frați. Relațiile academice nu s-au putut efectua, timp de o jumătate de veac, decât cu mari greutate. Cu toate acestea, într-un fel sau altul, punțile sufletești au ființat mai departe, până când spre sfârșitul penultimului deceniu al secolului trecut au sosit clipele unei eliberări, mai întâi la răsărit de Prut în Republica Moldova și apoi în decembrie 1989 la apusul său.

Între cele două Academii s-au statornicit firești relații frățești, semnându-se la 31 octombrie 1990 și un acord de colaborare. Au fost chemate în sânul Academiei Române personalități culturale și științifice ale Republicii Moldova. Andrei Mihail Andrieș și Gheorghe Duca, succesiv președinți ai Academiei de Științe a Moldovei au fost aleși membri de onoare ai Academiei Române, ca semn al prețuirii lor, dar și ca un omagiu frățesc. Criticul literar Mihai Cimpoi, scriitorii Ion Druță, regretatul Grigore Vieru și Nicolae Dabija, istoricii Alexandru Moșanu și Andrei Eșanu, matematicianul Petru Soltan, fizicianul Ion Rădăuțan, economistul Ion Sergiu Chircă au fost și ei aleși membri de onoare ai Academiei Române. Președinții Mihai Drăgănescu, Eugen Simion și Ionel Haiduc, regretații academicieni Alexandru Bârlădeanu, N.N. Constantinescu și Cristofor Simionescu, Florin Filip, doamna Maya Simionescu au fost sau sunt membri de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei.

Cele două Academii întrețin un viu schimb și o colaborare științifică pe multe planuri, la nivelul membrilor săi, dar și al cercetătorilor din Institute. Prin activitatea lor este firesc să reflecte simțăminte care se exprimă în aceeași limbă și care însuflețesc pe majoritatea cetățenilor celor două țări, demonstrează dorința lor de strânsă conlucrare, în spiritul faptelor trecutului, dar și ca o necesitate comună a viitorului.

Drumurile noastre, al României și al Republicii Moldova, se vor întâlni, nădăjduim, cât de curând, în Uniunea Europeană și atunci, într-adevăr, Prutul nu va mai rămâne decât o podoabă a spațiului nostru comun de locuire!